DOI: [10.32702/2307-2105-2018.12.89](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.12.89)

УДК 336.741.24

*О. Є. Майборода,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту, Харківський інститут фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету, м. Харків
Т. Т. Сороківська,
студентка, Харківський інститут фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету, м. Харків*

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

*O. E. Maiboroda
Ph.D., associate professor of the Department of Finance and Credit,
Kharkiv institute of Finance Kyiv National University Trade and Economics, Kharkiv
T. T. Sorokivska
student Kharkiv Institute of Finance Kyiv National University Trade and Economics, Kharkiv*

FORMATION OF MANAGEMENT MECHANISM OF THE CASH FLOWS OF THE ENTERPRISE

На основі здійснення наукового дослідження, узагальнення та розвитку теоретичних положень грошових потоків в контексті наукових підходів, визначено їх зміст та місце, сформовано його основні цілі та особливості в сучасних умовах, сформульовано сутнісне розуміння поняття «грошові потоки», проведено аналіз їх властивостей та доведено необхідність визначення як самостійного об'єкту системи управління на підприємстві. Грунтовні дослідження довели, що управління грошовими потоками підприємств – це складний неперервний циклічний процес, який займає найважливіше місце фінансової роботи на підприємстві. Визначено напрямки удосконалення управління грошовими потоками підприємств. Запропоновано способи оптимізації грошових потоків. У статті розглянуто сутність та підходи до категорії грошовий потік підприємства. Запропоновано підхід до процесу управління грошовими потоками та обґрунтовано інтеграцію оперативного, поточного і стратегічного планування грошових потоків в єдиний процес управління. Визначені проблеми і потреба в ефективному плануванні грошових потоків для реалізації стратегічних і тактичних цілей підприємств.

На підставі поєднання принципів системності та характеристик циклічності процесу управління запропоновано формувати механізм управління грошовими потоками у вигляді спіралі взаємопов'язаних функціональних елементів. Двомірна система координат спіральної моделі управління грошовими потоками дозволить підвищити якість та результативність управлінських дій. Виокремлено індивідуальний підхід до процесу управління, основою якого є своєчасне виявлення і ліквідація недоліків в управлінні грошовими потоками та визначення резервів прискорення їх руху за рахунок підвищення ефективності процесів.

Based on studies carried out on, by systematization of theoretical positions of cash flows in the context of scientific approaches, their content and place are defined in the article. The results of the research have

proved main goals and features of cash flows. The authors formulate the definition of cash flow management, analyse their properties and prove the necessity for definition as an independent object of the management system at the enterprise. The studies have validated that managing cash flows of enterprises is a complex continuous and cyclical process, which occupies the most important place of financial work in the enterprise. . The questions of regulation of cash flow management improvement are considered. The ways of optimization are reviewed. In the article the essence and approaches to the category of cash flow of the company. The approach in the management of cash flows and reasonable integration of operational, strategic planning and the current cash flow in a single process management. Problems and the necessity of the effective cash-flow planning money for realization of enterprises's strategic and tactics goals are determined.

Financial planning and analysis of any economic activities can be described by simple and intuitive description of cash inflows and outflows. The positive difference between them at any time indicates the effectiveness of business in different stages of performance of company. Based on the results of integration of systematic principles and the characteristics of the cyclical process of management, authors proposed to form a mechanism of cash flows management by spiral of development of functional elements. A two-dimensional coordinate system of cash flow management will improve the quality and effectiveness of management actions. The individual approach to the management process, the basis of which is the timely detection and elimination of deficiencies in the management of cash flows and the determination of reserves for accelerating their movement by increasing the efficiency of production processes.

Ключові слова: грошові потоки; управління грошовими потоками; система управління; системний підхід; платоспроможність; збалансованість руху.

Key words: cash flow; cash flow management system; the efficiency of cash flow management; system approach; solvency; balance of movement.

Постановка проблеми. Динамічність ринкових перетворень та посилення конкуренції в рамках Європейської інтеграції України ставить перед вітчизняними підприємствами проблему підвищення ефективності діяльності та забезпечення фінансової рівноваги як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Нажаль, фінансові результати діяльності вітчизняних підприємств протягом останнього часу свідчать про протилежне. Більше ніж чверть всіх господарюючих суб'єктів України за підсумками 2017 року мали від'ємне значення фінансового результату до оподаткування. І якщо, у порівнянні із 2016 роком їх кількість збільшилася незначно – лише на 1,6 відсоткові пункти – загальний обсяг збитків виріс більше ніж на чверть і становив понад 300 млрд. грн., або понад 10% реального валового внутрішнього продукту України було втрачено. Негативна тенденція продовжує загострюватися і в 2018 році, а це означає високу вірогідність банкрутства підприємств, а для держави – зниження податкових надходжень, скорочення робочих місць, зменшення реальної валової доданої вартості.

В умовах ризиків та невизначеності, що пов'язані із несприятливими макроекономічними умовами, однією із суттєвих причин збитковості українських підприємств є низький рівень управлінських рішень. Використання традиційних інструментів управління, які мають статичний характер на конкретний момент часу, призводить до посмертного обліку втрат, а розробка заходів з їх усунення іноді носить запізнілий, формальний характер.

На відміну від поширених методів управління, використання поточкових процесів дає можливість не тільки виявити переваги і недоліки фінансово-економічного стану підприємства, а й забезпечує регулювання господарської діяльності в процесі її реалізації. Саме тому, існує нагальна потреба в розробці підходів до формування дієвого механізму управління грошовими потоками підприємства, що надаватиме можливість підтримувати достатній рівень платоспроможності та фінансової стійкості підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Динамічний (або поточковий) підхід до регулювання діяльності господарюючих суб'єктів набуває широкої практики останнім часом. Суттєві здобутки теоретичних та емпіричних досліджень методологічних проблем управління грошовими потоками висвітлені у наукових працях провідних вітчизняних та закордонних фахівців фінансового менеджменту.

Однак, підкреслюючи значущість наукових праць в сфері управління грошовими потоками, певне коло питань залишається не повною мірою дослідженим, зокрема, ще недостатньо уваги приділено розробкам універсальних підходів щодо дотримання типових процедур комплексного регулювання, координації, контролю і оцінки результатів управлінського впливу на формування грошових потоків в операційній діяльності підприємства.

Мета статті. Є розробка системного підходу до управління грошовими потоками підприємства в умовах ризиків та невизначеності, впровадження якого дозволить досягти збалансованості вхідних та вихідних потоків, синхронізувати їх рух і забезпечить ефективність системи управління за умов сучасних трансформаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Управління грошовими потоками підприємств – це складний неперервний циклічний процес, який займає найважливіше місце фінансової роботи на підприємстві. Фінансове подання будь-якої господарської діяльності підприємства можна звести до простого та інтуїтивно зрозумілого її опису у вигляді надходжень грошових коштів і їх відтоків, позитивна різниця між якими в будь-який момент часу свідчить про ефективність бізнесу.

Поняття «грошовий потік» –cash-flow – з'явилося в іноземній літературі з фінансового аналізу та фінансового менеджменту наприкінці 50-х років минулого століття. Спочатку воно використовувалося виключно у процесі визначення вартості фінансових активів та оцінки ефективності реальних інвестицій. Пізніше грошові потоки набули широкого значення та використання у фінансовій практиці. Останнє зумовлено переходом від усебічного дослідження показників прибутковості до розгляду ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості тощо.

На сьогоднішній день, серед економістів склалося неоднозначне тлумачення терміну «грошовий потік». Можна виділити два основні підходи до його визначення (табл. 1).

Таблиця 1.
Підходи до визначення поняття «грошові потоки»

Грошовий потік = сальдо грошових коштів		Грошові потоки = рух коштів	
Автор	Сутність грошових потоків	Автор	Сутність грошових потоків
Бутинець Ф.Ф. [1]	Грошовий потік – найважливіший самостійний об'єкт фінансового аналізу, який проводиться з метою оцінки фінансової стійкості та платоспроможності підприємства	Загорський В. С.[2]	Грошовий потік – надходження (позитивний грошовий потік) і витрачання (від'ємний грошовий потік) коштів у процесі здійснення господарської діяльності підприємства
Мазур Д.В.. [3]	Грошовий потік – як міра ліквідності підприємства, що складається з чистого доходу і безготівкових витрат, таких, як амортизаційні відрахування	Іванець О. О. [4]	Грошовий потік – сукупність надходжень і вибуття коштів за певний період часу, формованих у процесі господарської діяльності
Лобан Л. А. [5]	Грошовий потік – є одним із ключових моментів оптимального співвідношення між ліквідністю та прибутковістю	Пігуль Н. Г. [6]	Грошовий потік – сукупність розподілених у часі надходжень і виплат коштів, які генеруються його господарською діяльністю
Тульчинська С. О.[7]	Грошовий потік – надлишок, який утворюється на підприємстві в результаті всіх операцій, пов'язаних із господарською діяльністю	Бугров Д. [8] Уолт К. [9]	Грошовий потік – надходження витрати грошових коштів у процесі здійснення господарської діяльності підприємства

Прибічники першого визначають грошовий потік як різницю між отриманими й виплаченими підприємством коштами за визначений термін, тобто як суму надлишку (нестачі) грошових ресурсів. Фахівці, які підтримують другий підхід, вважають, що грошові потоки – це рух коштів (обіг), тобто їх надходження (притоки) й виплати (відтоки) за визначений період часу.

Таким чином, перше визначення зводиться до того, що грошовий потік– це залишок грошових ресурсів на конкретний момент часу, який не може ототожнюватися з потоком (обігом, рухом). Адже потік означає рух. При цьому обсяг грошових потоків може характеризуватися такими показниками, як обсяг коштів, які надійшли, та обсяг витрачених коштів.

Тому, грошовий потік має визначатися як сукупність послідовно розподілених у часі подій, які пов'язані з відокремленим та логічно завершеним фактом зміни власника грошових ресурсів через виконання зобов'язань між економічними агентами.

Відсутність у більшості наукових публікацій, присвячених проблемам управління грошовими потоками підприємства, питань їх інформаційного забезпечення, в першу чергу, пов'язане з тим, що в сучасних умовах розвитку такої концепції управління, як фінансова рівновага підприємства, процес управління грошовими потоками є синтезом новітніх управлінських технологій, які поєднують динамічні підходи до регулювання фінансово-економічних процесів. Склад функцій системи управління грошовими потоками, їх трансформація відбувається з урахуванням масштабів та номенклатурності виробництва, спеціалізації і виробничої структури промислового підприємства. Їх перелік постійно розширюється із поглибленням досліджень аспектів, що впливають на цей процес, та не характеризується певним сталим значенням.

Як свідчить огляд наукових джерел з даної тематики, систему управління грошовими потоками розглядають як певну сукупність елементів, склад яких різниться залежно від точки зору автора на зазначену проблематику. Застосування системного підходу до управління грошовими потоками підприємства є необхідним, оскільки елементи системи управління не можуть розглядатися розрізнено один від одного. Серед основних принципів системного підходу слід виділити наступні:

– цільовий аспект, що потребує визначення мети та завдань управління грошовими потоками та їх формалізацію у вигляді кількісних та якісних критеріїв;

- обов'язковість формування на основі цільового аспекту змісту стратегічних та тактичних управлінських рішень на основі змін внутрішніх та зовнішніх факторів, що чинять вплив на грошові потоки як об'єкт управління;
- факторна залежність як об'єкт управління, не відокремлений один від одного, а в постійному розвитку та взаємодії один з одним та елементами системи;
- необхідність чіткої формалізації елементного складу системи управління грошовими потоками, оскільки кожна система управління є сукупністю взаємопов'язаних елементів, та визначення способу, за допомогою якого елементи пов'язані між собою.

В результаті аналізу спеціальної літератури встановлено, що грошові потоки широко використовуються більше як інструмент регулювання ліквідності, платоспроможності, кредитоспроможності, фінансової рівноваги підприємства, а не як самостійний об'єкт системи управління фінансами. В той же час, грошові потоки обслуговують практично усі аспекти виробничо-господарської діяльності підприємства та характеризують кругообіг його коштів, що робить їх одним з найважливіших самостійних об'єктів фінансового менеджменту підприємства. Окремі потокові показники макроекономічного рівня (такі як національний дохід, валовий внутрішній продукт, показники платіжного балансу держави) традиційно використовуються в економічній політиці. Проте сукупні грошові потоки суб'єктів господарювання в Україні не досліджуються, що пов'язано з відсутністю до даного часу методологічної бази статистичного спостереження.

Застосовуючи системний підхід як один із методологічних напрямків наукового дослідження економічних об'єктів, та визначаючи грошові потоки як окремий об'єкт управління, пропонується систему управління грошовими потоками розглядати як систему послідовних етапів багаторазово повторюваного процесу прийняття і реалізації стратегічних та оперативно-тактичних рішень з кругообігу грошових ресурсів.

Спираючись на те, що управління є циклічно повторюваним процесом [8], послідовність реалізації функцій управління грошовими потоками доцільно представляти у вигляді спіральної моделі життєвого циклу етапів здійснення процесу управління (рис. 1).

Рис. 1. Спіральна модель реалізації функцій фінансових потоків

Реалізація функцій управління грошовими потоками обумовлює виникнення двомірної системи координат спіральної моделі управління. До основної площини належить послідовна реалізація функцій управління (на рисунку вони позначені безперервними стрілочками), до другорядної – етапи реалізації кожної функції окремо (пунктирними

стрілочками). На відміну від етапів другорядної площини, які мають замкнутий характер, функції управління, що належать основній площини, відбуваються циклічно.

Тобто з кожним наступним витком якості здійснення функцій підвищується. Особливість реалізації першого рівня спіралі полягає в тому, що на цей етап припадає більш детальна та трудомістка робота: вибір системи показників оцінки грошових ресурсів, відбір факторів, що впливають на макроекономічну динаміку визначеної кон'юнктури ринку, розроблення ефективної моделі прогнозування, планування раціональної системи розподілу грошових потоків для забезпечення ритмічного виробництва, налагоджування гнучкої та оперативної організаційної системи, виявлення нормативно-допустимих відхилень результативності управлінської роботи. Результат кожного етапу формує інформаційну основу для наступного циклу.

Значення другорядної розмірності розглядання системи управління полягає в поетапному виконанні функціональних обов'язків.

Не зважаючи на багатомірну систему управління для кожної площини притаманний незмінний функціональний результат. Однак, як і при реалізації етапів управління, так і при послідовному виконанні окремих функцій кожний елемент моделі набирає додатковий поглиблений зміст про кругообіг грошових ресурсів та ефективність економічних відносин, що їх супроводжують.

Економічний зміст спірального представлення управління грошовими потоками свідчить про нескінченність процесу управління. Після виконання робіт на першому витку спіралі починається другий цикл, потім третій і т.д., де всі етапи повторюються на більш високому науково-методичному рівні.

Застосування системного підходу до управління фінансовими потоками полягає в взаємозалежній реалізації кожного з елементів, що обумовлює цілісні властивості загальної системи. Так, встановлення переліку об'єктів та суб'єктів управління, їх деталізація та класифікація за цілями функціонування надають підставу до визначення переважних принципів та окреслення головних завдань управління грошовими потоками. В залежності від цілей будується механізм управління, який в процесі дії вимагає виконання визначених функцій. Інтенсивність управління обігом фінансових потоків, оптимальність їх розміру, направленість та ефективність використання залежить від методів та інструментів управління фінансовими потоками.

Висновки. Ефективність управління грошовими потоками визначається синхронізацією надходжень та виплат, підтримкою постійної платоспроможності підприємства та раціональним використанням фінансових ресурсів, які формуються із зовнішніх і внутрішніх джерел. Управління грошовими потоками є важливою ланкою фінансового менеджменту, що охоплює всю систему управління підприємством. Від якості управління грошовими потоками залежить подальший розвиток підприємства та кінцевий результат його фінансово-господарської діяльності. Ураховуючи вищезазначене, з метою підвищення ефективності управління грошовими потоками підприємств необхідним є використання дієвого організаційно-економічного механізму, який характеризується як система взаємопов'язаних між собою елементів, яка визначає і забезпечує реалізацію комплексу заходів на кожному із етапів управління грошовими потоками.

Подальші дослідження потребують деталізації та обґрунтування методів, важелів, організаційно-правового, інформаційного та програмно-технічного забезпечення управління грошовими потоками підприємства.

Література.

1. Бутинець Ф.Ф. Економічний аналіз: [навчальний посібник]. – Житомир: Рута, 2003. – 680 с.
2. Загорський В. С., Вовчак О.Д., Благун І.Г., Чуй І.Р. Фінанси. К.: Знання, 2008. 247 с.
3. Мазур Д.В. Фінансове планування діяльності підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. 2014. № 6. Т. 1. С. 55–59.
4. Іванець О. О. Концептуальні підходи до управління потенціалом розвитку підприємства / О. О. Іванець. // Економіка, організація і управління підприємством. – 2012. – №4. – С. 151–155.
5. Лобан Л. А. Економіка підприємства: навчальний посібник / Л. А. Лобан. – М. : Сучасна школа, 2011. – 432 с.
6. Пігуль Н. Г. Управління прибутком підприємства / Н. Г. Пігуль. – К. : КНЕУ, 2012. – 198 с.
7. Тульчинська С. О. Визначення доцільності фінансового оздоровлення підприємства на підставі оцінки фінансового потенціалу / С. О. Тульчинська, М. В. Нікітіна // Ефективна економіка № 4. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
8. Бугров Д. Метрика ефективності // Круглий стіл. – 2004. – №4. – С. 12–14. с.
9. Уолт К. Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства. – К.: Всеуито, 2001. – 367 с.

References.

1. Butinets F.F. Economic analysis (2008), [Enterprise economy], Zhytomyr: Ruta, Ukraine.
2. Zagorsky, V.S. Vovchak, O.D. Blagun, I.G. and Chui, I.R. (2008), Finansy [Finance], Knowledge, Kyiv, Ukraine.
3. Mazur, D.V. (2014), "Financial planning of the enterprise activity", Bulletin of the Khmelnytsky National University, vol. 6, pp. 55-59.
4. Ivanets O. O. (2012), "Conceptual approaches to the management of enterprise development potential", Economy, organization and management of the enterprise, vol. 4, pp. 151-155.
5. Loban, L.A. (2011), Ekonomika pidpryemstva [Enterprise economy], Suchasna shkola, Kyiv, Ukraine.
6. Pigul, N.G. (2010), Upravlinnja prybutkom pidpryemstva [Profit Management Enterprise], KNEU, Kyiv,

Ukraine.

7. Tulchinskaya, S. and Nikitina, M. (2014), "Features of the formation of own resources of municipal enterprises determination of expediency of the financial making healthy of enterprise on the basic of estimation of financial potential", *Efektivna ekonomika*, vol. 4, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 13 Nov. 2018).

8 Buhrov, D. (2004), "Metric of efficiency", *Kruhlyj stil*, vol.4, pp. 12–14.

9. Uolt, K. (2001), *Kliuchovi finansovi pokaznyky. Analiz ta upravlinnia rozvytkom pidpriemstva* [Key financial indicators. Analysis and management of enterprise development], Vseuvyto, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2018 р.